

12

ΓΛΩΣΣΟΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Figura in Praesentia

Μελέτες αφιερωμένες στον καθηγητή

Θανάση Νάκα

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Κώστας Ντίνας

Καθηγητής Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας

**ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ**

Βιβλιογραφική παραπομπή:

Κώστας Ντίνας (επιμ.). 2018. *Figura in Praesentia* - Μελέτες αφιερωμένες στον καθηγητή Θανάση Νάκα. Εκδόσεις Πατάκη

Figura in Praesentia

Μελέτες αφιερωμένες στον καθηγητή

Θανάση Νάκα

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Κώστας Ντίνας

Καθηγητής Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής αδειάς του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Το παρόν βιβλίο εκδόθηκε με δαπάνες και εποπτεία των συντελεστών του και η Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ έχει αναλάβει, κατόπιν συμφωνίας, τη διακίνηση και διάθεσή του.

Εκδόσεις Πατάκη – Θεωρητικές επιστήμες/Γλωσσολογία
Σειρά: Γλωσσολογική Βιβλιοθήκη
Διεύθυνση σειράς: Θανάσης Νάκας

Copyright © 2018: Θανάσης Νάκας,
Τηλ.: 210 9521 366 – Email: anakas@primedu.uoa.gr

Πρώτη έκδοση: Αθήνα, Μάιος 2018

Εκδοτική Παραγωγή: **ΕΠΤΑΛΟΦΟΣ** ΑΒΕΕ

ISBN 978-960-16-7988-4

**ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ**

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΛΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,
ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 210.52.05.600, 801.100.2665, ΦΑΞ: 210.36.50.069
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078
ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ - ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ),
570 09 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55
Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος του επιμελητή	vi
Βιογραφικό σημείωμα – Εργογραφία Θανάση Νάκα	xi
<i>Αργύρης Αρχάκης – Άννα Φτερνιάτη – Ανθίπη Δούκα</i> Αναλύοντας κριτικά την ειδησεογραφική αξιολόγηση στον ημερήσιο τύπο	1
<i>Ιωάννης Γαλαντόμος</i> Η θεώρηση του μεταφορικού τρόπου έκφρασης στο πλαίσιο της Γνωστικής Γλωσσολογίας.....	30
<i>Μαρία Γκασούκα</i> Γλώσσα και φύλο: απόπειρες υπέρβασης του γλωσσικού σεξισμού.....	46
<i>Ελένη Γρίβα – Κώστας Ντίνας</i> Στρατηγικές κατανόησης και παραγωγής γραπτού λόγου.....	57
<i>Μαρία Καμηλάκη – Γιώργος Μαρκόπουλος</i> Γλωσσικές αναπαραστάσεις της πολιτικής ταυτότητας	74
<i>Penelope Kambakis Vougiouklis</i> Mathematical models in language learning	93
<i>Αφροδίτη Καποθανάση – Ευγενία Μαγουλά</i> «Φοιτώ στο πανεπιστήμιο κι όλοι με λένε ‘φυτό’»: η αντίληψη του φαινομένου της ομοηχίας από φοιτητές.....	105
<i>Χρυσή Καρατσινίδου</i> «Ο Μεγάλος Χρόνος» και «Η φυλακή της γλώσσας».....	127
<i>Γραμματική Κάρλα</i> Η αυτο-σκηνοθέτηση του ρήτορα στους αυτοκρατορικούς λόγους	134

<i>Γεωργία Κατσούδα</i>	
Ετυμολογική επανεξέταση προβληματικών περιπτώσεων	151
<i>Γεωργία Κατσούδα – Θανάσης Νάκας</i>	
Σύμφυση και επανετυμολόγηση: νεολογισμών συνέχεια.....	167
<i>Γιώργος Κοτζόγλου</i>	
Για τον υποτακτικό σύνδεσμο και	197
<i>Δημήτρης Κουτσογιάννης – Ιωάννα Χατζηκυριακού</i>	
Από τη διδασκαλία της γραμματικής στο παλίμψηστο της διδακτικής πραγματικότητας.....	213
<i>Σταματία Κουτσουλέλου</i>	
«Αρχικά... στη συνέχεια... επίσης... τέλος»	236
<i>Peter Mackridge</i>	
Γλωσσικά αδιέξοδα σε φαναριώτικα κείμενα του 18 ^{ου} αιώνα.....	254
<i>Κωνσταντίνος Μαλαφάντης</i>	
Το «παιδαγωγικό μυθιστόρημα» και η εισδοχή του στη νεοελληνική λογοτεχνική παράδοση	266
<i>Μιχάλης Μερακλής</i>	
Η Αισθητική και η γλώσσα μας σήμερα.....	285
<i>Γεώργιος Μπαμπινιώτης</i>	
Ο γλωσσικός και μεταγλωσσικός Κώστας Μόντης.....	295
<i>Σταμάτης Μπουσές</i>	
Figurae paradoxorum	316
<i>Θεόδωρος Νημάς</i>	
Τουρκικές λέξεις στον προφορικό λόγο των κατοίκων της περιοχής Χασίων Τρικάλων	337
<i>Κ. Ντίνας – Α. Στάμου – Ε. Γρίβα – Κ. Μαρωνίτη</i>	
Τα παιδιά ‘διαβάζουν’ κριτικά τον λόγο της μαζικής κουλτούρας	368
<i>Μαρία Παπαδοπούλου – Ευγενία Παγκουρέλια</i>	
Η Ρητορική στην εκπαιδευτική πράξη: η επιχειρηματολογία στην ελληνική διαχρονία της.....	388

<i>Περικλής Πολίτης</i>	
«Τη σκότωσα, γιατί την αγαπούσα»:	
ρεπορτάζ εγκλημάτων πάθους στην ελληνική τηλεόραση	405
<i>Θεοδόσης Πολαρινός</i>	
Δύο ανέκδοτες ποιητικές συνθέσεις του Γεωργίου Μαρτινέλη	428
<i>Angela Ralli</i>	
mata- and -orulo : two cases of Greek affixoids.....	449
<i>Μαρίνα Ροδοσθένους - Μπαλάφα</i>	
Θανάσης Βαλτινός, ο επιδέξια ανατρεπτικός χρήστης	
του λόγου και των ειδών του	465
<i>Τριανταφυλλιά Σαραφίδου</i>	
Η ανάλυση του λόγου της <i>Θείας Λειτουργίας</i>	
του Ιωάννου του Χρυσοστόμου	485
<i>Σωκράτης Σκαρτσής</i>	
Η εικονιστική φύση της γλώσσας.....	502
<i>Μανώλης Στεργιούλης</i>	
Οι επιδράσεις της ιδεολογίας του Περικλή στον Ισοκράτη.....	510
<i>Χαράλαμπος Στεργιούλης</i>	
Figurae per transmutationem.....	526
<i>Σωτηρία Τριαντάρη</i>	
Η ηθική του ρήτορα στον Αριστοτέλη	
και η επικοινωνιακή της διάσταση	547
<i>Νικολέττα Τσιτσανούδη - Μαλλίδη</i>	
Νεολογισμοί της δημόσιας σφαίρας.....	564
<i>Γεώργιος Τσουκνίδας</i>	
Όψεις σχηματικού λόγου σε υμνογραφικά κείμενα	
και στα Διονυσιακά του Νόννου	581
<i>Αναστασία Χριστοφίδου</i>	
Κειμενικά είδη και τρόποι λόγου:	
μια συνολική κειμενογλωσσολογική πρόταση.....	604
<i>Γιούλη Χρονοπούλου</i>	
Έντεχνες και άτεχνες πίστεις στον Ιππόλυτο του Ευριπίδη	625

ΘΕΟΔΟΣΗΣ ΠΥΛΑΡΙΝΟΣ*

«Εἰς τὸ Σημεῖο τοῦ Σταυροῦ» καὶ «Ἡ Πρόοδος»:
δύο ανέκδοτες ποιητικές συνθέσεις
του Γεωργίου Μαρτινέλη

Abstract

In this work, two unpublished poems of the Corfiot poet George Martinelis are published for the first time. This is the many-versed poem with the title «In the sign of the Cross», which attracts social, theological and mainly political interest, and a second long satirical poem entitled as «Progress», which criticizes on the one hand the tendency for imitating foreign models and on the other hand the devaluation of the Greek tradition.

Λέξεις κλειδιά

Επτανησιακή Σχολή, θρησκεία, παράδοση, Σταυρός, σάτιρα.

Εισαγωγικό

Έχουμε ασχοληθεί, και πρόσφατα (Πυλαρινός 2016, όπου και παλαιότερη βιβλιογραφία) και παλαιότερα (Πυλαρινός 2001, 2004), με την ιδιόρρυθμη περίπτωση του μη καταγεγραμμένου στους εκπρόσωπους της Κερκυραϊκής Σχολής, του οιονεί απόκληρου, κερκυραίου ποιητή Γεωργίου Μαρτινέλη (1836-1896). Η ζωή του στη λογοτεχνικά ακμαία Κέρκυρα στο β' μισό του 19^{ου} αιώνα παρουσιάζει πρόωρα τις αντιφάσεις εκείνες που αναδείχθηκαν έντονα από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα και εξής (Δεντρινού, 2014, Εισαγωγή), μετά την πρώτη εικοσαετία του οποίου η παρακμή της Σχολής αυτής ήταν γεγονός. Εννοούμε τις μετατοπίσεις από την Κέρκυρα στην Αθήνα, με τις όποιες αντιθέσεις αλλά και συμπτώσεις, ειδικά στη γλώσσα. Εννοούμε το νομοτελειακό φαινόμενο της μετάγγισης της λογοτεχνικής προσφοράς των Επτανη-

---

* Ομότιμος Καθηγητής Λογοτεχνίας Ιονίου Πανεπιστημίου/theorpyl@yahoo.gr.

σίων, που έφερε τη σολωμική σφραγίδα, προς την πρωτεύουσα. Η ανάπτυξη εκεί ενός εθνικού κέντρου με νέα πνευματική ζωή, και συνακόλουθα η μεγάλη λογοτεχνική παραγωγή, συντελέστηκαν χάρη στη συσσώρευση στην πρωτεύουσα του μέγιστου μέρους των δημιουργών από ολόκληρο τον ελληνικό κόσμο, ελεύθερο, αλύτρωτο, παροικιακό, διεσπαρμένο, και ασφαλώς από την αφομοιούμενη μετά την Ένωσή της Επάνησο, η οποία με κορωνίδα την Κέρκυρα είχε δημιουργήσει αξιολογότερη λογοτεχνική παράδοση.

Οι σύγχρονοι του Μαρτινέλη Κερκυραίοι υπεραμύνθηκαν της Σχολής τους, συμβάλλοντας παράλληλα εκ των πραγμάτων στην καθιέρωση μιας πανελλήνιας κοινής γλώσσας, κρατώντας όμως ασφαλείς αποστάσεις από το κέντρο. Ο Μαρτινέλης, αντίθετα, χωρίς να αποβάλει την κερκυραϊκή του ταυτότητα, υιοθετεί πρακτικές που παρέπεμπαν σε ό,τι ετελείτο στην Αθήνα, υπερβαίνοντας το περιγεγραμμένο πλαίσιο, τοπικό στην πραγματικότητα, που είχε υποδείξει ο Ιάκωβος Πολυλάς. Προηγείται, θα λέγαμε, προβλέπει και προβάλλει αυτό που σταδιακά ζυμώνεται. Παράλληλα, όμως, πέφτει θύμα του συγκρητισμού, στον οποίο οδηγούσε αυτή η ιδεολογική, ειδολογική, θεματική και γλωσσική πρόσμειξη (Σταύρου, 2009, Εισαγωγή).

Παρά τους στενούς δεσμούς του με πρόσωπα και πράγματα του νησιού του, τολμά να ακολουθήσει τη μέση οδό, ορθότερα να δείξει τη στροφή προς το νέο, καίτοι δεσμευόμενος από την παράδοση του τόπου του. Αυτός ο συγκρητισμός, γνωστός στα Επάνησα ήδη, στα άλλα νησιά νωρίτερα από την Κέρκυρα, αποτέλεσε διπλή τροχοπέδη για την ποιότητα του έργου του. Αφενός τον έθεσε στο περιθώριο στο νησί του και αφετέρου έβλαψε την ποίησή του, που δεν έλαβε πρωτότυπη μορφή, μετεωριζόμενη γλωσσικά, στιχουργικά και ιδεολογικά ανάμεσα στα δύο ισχυρά κέντρα που αναφέραμε.

Θα ήταν πολύ διαφορετική η εξέλιξη της γραφής του, αν ζούσε και συνέγραφε τριάντα χρόνια αργότερα· επίσης, αν δεν αναγκαζόταν, βαριά και ανίατα άρρωστος, να επιστρέψει στην Κέρκυρα από την Αθήνα, όπου είχε μετοικήσει, θεωρώντας ότι η σταδιοδρομία του εκεί θα προόδευε, έχοντας δηλαδή διαμορφωμένη άποψη για το πού διανοιγόταν ευοίωνα το ποιητικό του μέλλον.

Ο Μαρτινέλης δεν είναι ατάλαντος στιχουργός ¹· είναι ποιητής, με ιδέες, με θέσεις και διαμορφωμένο ιδεολογικό πλαίσιο, οι βασικές πτυχές του οποίου εδράζονταν στον πατριωτισμό –ο μεγαλοϊδεατισμός του είναι εμφανής–, στην ηθική δύναμη της Ορθοδοξίας και στην εθνική παράδοση ².

Οι δύο ανέκδοτες ποιητικές συνθέσεις

«Εἰς το σημεῖον τοῦ Σταυροῦ»

Επιλέξαμε δύο από τα ανέκδοτα έργα του, δηλωτικά των θεματικών του επιλογών και προτιμήσεων. Το πρώτο, καθαρά θρησκευτικό, είναι, κατά τον ειδολογικό χαρακτηρισμό του ποιητή, ο ύμνος «Εἰς το σημεῖον τοῦ Σταυροῦ», εκτενής σύνθεση από σαράντα οκτάστιχες στροφές με ομοιοκαταληξία.

Το αμιγώς θρησκευτικό περιεχόμενο της πολύστιχης αυτής σύνθεσης, με λόγιες ως εκ του θέματος αποχρώσεις, απρόσμενο για επανήσιο ποιητή της εποχής αυτής, υπηρετεί ευρύτερα εθνικούς στόχους. Είναι αντιπροσωπευτικό του τρόπου σκέψης του Μαρτινέλη που προσβλέπει στην ενωτική αξία της ποίησης, για να προβάλει τις πάγιες θέσεις του περί άμβλυνσης των αντιθέσεων και υιοθέτησης πνεύματος κοινού, ενωτικού, εθνικού. Είναι σύνθεση πολυσυλλεκτική, διαχρονική παρουσίαση της συμβολικής αλλά και της πρακτικής σημασίας του Σταυρού, με μελλοντικές προεκτάσεις σωτηριολογικού χαρακτήρα. Αφού παρουσιάσει τα ιστορικά γεγονότα που σχετίζονται και αναδεικνύουν το ιερό αυτό σύμβολο της χριστιανισμής, καταλήγει σε δύο κεντρικά μηνύματα: α) την αξιοποίησή του για την ένωση των Χριστιανών και τη συναδέλφωση όλων των λαών και β) στο τέλος, ως κατακλείδα, την ταύτιση Ελλάδας και χριστιανισμού, η οποία χάρη στην ορθόδοξη πίστη των κατοίκων της απέσεισε τον τουρκικό ζυγό και χάρη σ' αυτήν εκ νέου θα εκπληρώσει τα όνειρα των αλύτρωτων Ελλήνων και θα πραγματώσει τη Μεγάλη Ιδέα.

Ενδιαφέρον ιδιαίτερο προκαλεί η αναγνώριση της Εκκλησίας ως καθοριστικού ηθικού παράγοντα και θεμελιώδους συντελεστή ευημε-

¹ Ο Νικ. Μάντζαρος επαινέσε τον ρυθμό της στιχουργίας του, θεωρώντας τον ίδιο προικισμένο ποιητή (Πυλαρινός, 2016, 135).

² Βλ. «Το Πανηγύρι» (Πυλαρινός, 2016, 179-188).

ρίας και εθνικής αποκατάστασης. Ο ρόλος της διαγράφεται ως εθναρχικός, εφόσον προτείνεται η εκπλήρωση των εθνικών πόθων υπό την ηγεσία της. Πρόκειται για πάγια θέση του Μαρτινέλη, που ακολουθεί απόψεις εκπορευόμενες από το εθνικό κέντρο, στο οποίο στηρίζει την όλη θεωρία του για τη δημιουργία εθνικής πολιτικής με κέντρο την Αθήνα, τη συσπείρωση των απανταχού δυνάμεων του ελληνισμού, την εθνική παιδεία και κοινή γλώσσα τη δημοτική. Οι ιδέες αυτές ενδιαφέρουν ιδιαίτερα, διότι αποκλίνουν από εκείνες των συντοπιτών του κερκυραίων λογοτεχνών του κύκλου του Ι. Πολυλά, που πορεύονται την αυτή οδό, ακολουθώντας τη γραμμή της σταδιακής αφομοίωσης και αποδεικνύοντας έμπρακτα τον πατριωτισμό τους, με τη διαφορά ότι δεν απεμπολούν τα πνευματικά πρωτεία του χώρου τους ούτε δέχονται την πνευματική παντοδυναμία της Αθήνας. Αντίθετα, προσπαθώντας να μεταγγίσουν εκεί τα πνευματικά επιτεύγματα, τις γλωσσικές θέσεις και τον τρόπο σκέψης τους, επισημαίνουν emphatically την προσφορά τους. Οι συνθέσεις, με άλλα λόγια, ακολουθούν τη νομοτελειακή διαδρομή τους, αλλά προσλαμβάνονται διαφορετότροπα από τους εκπρόσωπους της Κερκυραϊκής Σχολής και τον Μαρτινέλη. Τα γεγονότα, ωστόσο, δικαίωσαν αυτόν. Η Αθήνα ως εθνικό κέντρο απορρόφησε τα Επτάνησα.

Η ταύτιση Εκκλησίας και Πολιτείας και η καίρια θέση της πρώτης στο νεοσύστατο κράτος, καθώς και η σημασία του Αγώνα της ανεξαρτησίας για την αναχάραξη της πορείας του νεότερου ελληνισμού αποτελούν θέματα συναντώμενα συχνά στα ποιήματα του Μαρτινέλη. Απορρέουν α) από την έμφαση στο γηγενές στοιχείο, στην ελληνικότητα (αντιτιθέμενος στην ξενοκρατία, είτε ως ριζοσπάστης στα χρόνια της νεότητάς του είτε ως πολίτης του ελεύθερου κράτους καταφέρθηκε κατά των ξένων που αναμείχθηκαν στα ελληνικά πράγματα) · β) από τη σύμφυτη προς την προηγούμενη θέση του υποστήριξη στην αυτοκέφαλη Εκκλησία της Ελλάδος. Ο Μαρτινέλης θέλει μαχόμενη την Εκκλησία, αποδεδειγμένη από το εξαρτώμενο από την οθωμανική εξουσία Πατριαρχείο της Κωνσταντινουπόλεως, ελεύθερη να λειτουργήσει υπέρ του αλύτρωτου ελληνισμού. Προς επίρρωση των ανωτέρω παραθέτουμε μικρό απόσπασμα από τον *Συνοδικό τόμο*, γνώση του οποίου πρέπει να είχε ο έντονα πολιτικοποιημένος Μαρτινέλης, υπενθυμίζοντας ότι η ασυνήθης αφιέρωση του εξεταζόμενου ποιήματος γίνεται «εις την Ιερά Σύνοδο που αντιπροσωπεύει την μαρτυροστόλιστη Εκ-

κλησία της Ελλάδος». Ο συγγραφέας του *Συνοδικού τόμου* Θεόκλητος Φαρμακίδης, που χρησιμοποιεί με ιδιαίτερη επιμέλεια τους όρους *έθνος* και *Έλληνας*, γράφει: «Το ελληνικόν έθνος ανέδειξεν, ως γνωστόν, πράγματι και έργω αυτοκέφαλον την αυτού εκκλησίαν απ' αρχής του ιερού αυτού αγώνος. Έκτοτε λοιπόν χρονολογείται το αυτοκέφαλον της ελληνικής εκκλησίας. Διότι έκτοτε χρονολογείται και του ελληνικού έθνους η ελευθερία, αυτεξουσιότης και αυτονομία. [ ]» (σ. 4). «Η πολιτική αυτονομία χωρίς της εκκλησιαστικής αυτονομίας είναι αυτόχρημα προφανής παραλογισμός. Έθνους αυτονόμου πολιτικώς η εκκλησία δεν δύναται να υπόκηται υπό εκκλησίαν άλλην [ ] διότι πολιτεία και εκκλησία είναι εν και το αυτό. [ ]» (σ. 5).

Ως προς τα περικειμενικά στοιχεία, η ειδολογική κατάταξη του ποιήματος στους ύμνους, εκτός από τον σολωμικό *Ύμνο* που ανακαλείται λόγω της επανησιακότητας του Μαρτινέλη στη μνήμη μας, παραπέμπει και στους εκκλησιαστικούς ύμνους, στον «Ακάθιστο Ύμνο» (πρβλ. τα *χαίρε* στις στρ. 19 και 37), αλλά και στον Ρωμανό τον Μελωδό (βλ. τη 2η στροφή, όπου αντί της Μούσας επικαλείται προσφύως την «έμπνευστη φωνή του Ψαλμωδού»).

Εξαιτίας του συμβόλου του Σταυρού, πρέπει να αναζητήσουμε χριστολογικές διαστάσεις στη σκέψη του Μαρτινέλη. Θα θυμίσουμε τις εκ διαμέτρου αντίθετες απόψεις του Ανδρέα Λασκαράτου, που αντιτάσσεται δυναμικά στη λατρευτική ζωή της Ορθόδοξης Εκκλησίας και τον ρόλο της ως Σώματος Χριστού, καθώς και ότι αρνείται την προσφορά αυτής λόγω των αδυναμιών, των ατασθαλιών και της απαιδευσίας των λειτουργών της, παρότι δέχεται ως ανεπανάληπτο το ηθικό παράδειγμα του Χριστού. Έχουμε την εντύπωση ότι στους στ. 121-124: «*Του κάκου κι' ο ψευδόσοφος | τον θρήσκο περιγέλαει, | κι' όσα δεν είν' ανθρώπινα | τ' αρνείται τολμηρός*» απευθύνεται στους δυτικοτραφείς που αμφισβητούσαν το θαύμα, αλλά και στους ουτοπιστές φιλοσόφους. Στην κατηγορία αυτή εμπίπτουν τόσο ο Λασκαράτος, όσο και ο Νικόλαος Κονεμένος. Για την πρότερη χρήση του Σταυρού, σύμφυτου με την έννοια της Ορθοδοξίας, πρβλ. τις ωδές του Κάλβου «Αι ευχαί» (στρ. ια', ιβ') και «Εις τον προδότην» (στρ. β', όπου η συνάφεια Σταυρού και Ελλήνων παραπέμπει με αξιοπρόσεκτη ομοιότητα στις ιδεολογικές θέσεις του Μαρτινέλη). Η αναφορά στον Σταυρό, στο Τιμιο Ξύλο (επίσης με κεφαλαία αρχικά) υπάρχει και στον Κωστή Παλαμά, αλλά παρεμπιπτόντως, εφόσον δεν αποτελεί το κεντρικό θέμα,

αλλά το χριστιανικό σύμβολο που πλαισιώνει μέρη του έργου του (βλ. «Τα νιάτα της γιαγιάς», *Άπαντα*, 1: 49-51, για τη σωστική δύναμη του Σταυρού). Ακόμη, στην αφιέρωση και στον στ. 65 το σύνθετο επίθετο «*μαρτυροστόλιστη*» δείχνει εκ μέρους του Μαρτινέλη γνώση του ορθόδοξου μοναστικού λεξιλογίου.

Η δομή του ύμνου, με τη συνύπαρξη του διαχρονικού και του συγχρονικού ιστορικού στοιχείου, ανακαλεί κάπως στη μνήμη τον *Ύμνο εις την Ελευθερία*. Μετά τις δύο προλογικές στροφές ακολουθούν η ασημαντη προϊστορία του Σταυρού (στρ. 3), η ανάδειξή του χάρη στην ενανθρώπιση, τα πάθη –με κορυφαία στιγμή τη Σταύρωση– και την Ανάσταση (στρ. 4-7), οι διωγμοί των πρώτων χριστιανών και η επικράτηση του χριστιανισμού (στρ. 8-10). Η στρ. 11 λειτουργεί ως αποθεωτική κατακλείδα της πρώτης ενότητας.

Οι επόμενες στρ. 12-18 (με εφαρμογές λαογραφικού, κοινωνικού στην ουσία, ενδιαφέροντος) καταγράφουν, με αναφορές σε καίριες περιπτώσεις, την προστατευτική και αναγεννητική δύναμη του Σταυρού στην καθημερινή ζωή, χωρίζοντας με την παρεμβολή τους ευδιάκριτα τα μετά Χριστόν, τα της *Καινής Διαθήκης*, από εκείνα της *Παλαιάς*. Η στρ. 19, προσφυώς υμνητική, χρησιμεύει για τη μετάβαση σε άλλη περίοδο του χριστιανισμού, την περίοδο της νίκης και της επικράτησής του.

Έτσι (στρ. 20-26), ιστορούνται τα περί Κωνσταντίνου και Ελένης, λόγω της άμεσης σχέσης τους με τον Σταυρό, τα περί Ηράκλειου, οι θρίαμβοι του Σταυρού στο Βυζάντιο. Η στρ. 26, που κλείνει τη δεύτερη ενότητα, έχει ιδιαίτερη συμβολική σηματοδότηση, διότι η Ελλάδα, με τον Αγώνα για την ανεξαρτησία της αποτελεί, κατά τον ποιητή, την επίσημη των νικών. Πρόκειται για μετάβαση από το Βυζάντιο στον νεότερο ελληνισμό και, συνακόλουθα, τη διαχρονική ενότητα ελληνισμού και χριστιανισμού.

Ο Μαρτινέλης, όπως και στα «Ευαγγελικά»³ του, ταυτίζει ελληνισμό και Ορθοδοξία. Στα επόμενα (στρ. 27-32) θα εξεταστεί η σημασία του Σταυρού σε σχέση με διάφορους θρησκευτικούς χώρους, γεγονός που εξαντλεί όλες τις ιστορικές-θρησκευτικές εκδοχές, τις σχετικές με αυτόν. Η προπομπός *Παλαιά Διαθήκη*, η «ειδωλολάτρα» Ρώμη και η

---

³ Βλ. τη δημοσίευση της συλλογής αυτής στο: Πυλαρινός (2016, 144 κ.ε.).

αγνώμων Ιερουσαλήμ συμπαρατίθενται ή αντιπαρατίθενται, για να καταφανεί η υπεροχή του Σταυρού.

Στις στρ. 33-37 προτείνει ο ποιητής την παγκόσμια επικράτηση του χριστιανισμού α) με τον εκχριστιανισμό των πάσης μορφής βαρβάρων (να αναζητήσουμε άραγε στη λέξη αυτή κάποια σύνδεση με την καλβική ποίηση);, β) με τη μετάνοια των Εβραίων (την εξεταζόμενη περίοδο το κλίμα κατά των Εβραίων είναι οξυμένο στην Κέρκυρα) και γ) με την κατάργηση του Σχίσματος των Εκκλησιών.

Οι ακροτελεύτιες στρ. 38-40 έχουν και πάλι ελληνοκεντρικό χαρακτήρα. Η όλη σύνθεση στεφανώνεται με μια θέση-έκκληση πολιτικής σημασίας, που σχετίζεται με την επικείμενη πτώση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας: πρόκειται για το αλτρωτικό ζήτημα, την απελευθέρωση όλων των υπό την οθωμανική κυριαρχία Ελλήνων.

Θα τονίσουμε το είδος που επέλεξε ο ποιητής, με το δεδομένο ότι για άλλους λόγους θα ακολουθήσουν το 1908 τα *Σατιρικά Γυμνάσματα* του Κωστή Παλαμά (Παλαμάς, 2016), έργο απότοκο του ατυχούς Ελληνοτουρκικού πολέμου του 1897.

Με την ίδια προοπτική και σοβαρότητα, που απέχουν από την αποδομητική σάτιρα του Λασκαράτου και τη φαιδρή σάτιρα του Σουρή, ο Μαρτινέλης καλλιέργησε προ αυτών το είδος, θεωρώντας το κατάλληλο να εκφράσει τις θέσεις του.

«Η Πρόοδος»

«Η Πρόοδος», για να μεταφερθούμε στο δεύτερο εκδιδόμενο ποίημα –«σάτυρα» την χαρακτηρίζει ο Μαρτινέλης–, δεν έχει να κάνει με το λασκαράτειο είδος, ούτε, ευρύτερα, με το κεφαλονίτικο, όπως καλλιεργήθηκε από τον Μικέλη Άβλιχο και τον Γεώργιο Μολφέτα. Πιθανόν, ωστόσο, να έχει την αφορμήσή της ως είδος από τη διαβίωση του Μαρτινέλη στην Κεφαλονιά, όπου στάλθηκε από τον πατέρα του για να αποσοβηθούν επιπτώσεις εις βάρος του εκ μέρους των Άγγλων για την επαναστατική ριζοσπαστική συμπεριφορά του. Η σάτιρα της «Πρόοδου» είναι ηθικοδιδασκτική και στρέφεται κατά των εισαγόμενων ευρωπαϊκών ηθών, κατά του μιμητισμού και της ολβιότητας των σαλονιών, στην οποία είχε παραδοθεί η αστική τάξη.

Στόχος του ποιητή είναι να καυτηριάσει την απομάκρυνση από την ελληνική παράδοση, τον ύπουλο αφελληνισμό, την απεμπόληση των αρχών της παραδοσιακής ελληνικής οικογένειας.

Έχει την αίσθηση ο αναγνώστης ότι ο Μαρτινέλης αντιστρατεύεται το νέο, όμως εκείνο που πολεμά είναι ο άκριτος νεωτερισμός και η παράδοση άνευ όρων στο ξενόφερτο, το οποίο αναφομοίωτο διαβρώνει τις συνήθειες και μέσα από αυτές την κοινωνική και εθνική ταυτότητα του Έλληνα. Τα σημεία της υπερβολής που υπάρχουν στο ποίημα αποδοτέα στον χαρακτήρα της σάτιρας, που διογκώνει τα πράγματα σκόπιμα για να προκαλέσει την αντίδραση και την αλλαγή.

Δεν πρέπει να μας διαφεύγει, ακριβώς επειδή αντικείμενο της κριτικής του είναι κατεξοχήν η γυναίκα, ότι μία συμπατριώτισσά του, προοδευτική δημοτικίστρια και φεμινίστρια, η Ειρήνη Α. Δεντρινού, κατακρίνει επίσης τον ξενόφερτο τρόπο ζωής, τις γυναικείες υπερβολές, εκτός των άλλων έργων της (διηγημάτων κυρίως) στη συλλογή που εξέδωσε *Ο Νουμάς*, με τον τίτλο *Από τον Κόσμο του Σαλονιού και οι Δυο Θάνατοι*, το 1907 (Δεντρινού, 2014, 24-33).

Το ζήτημα, επομένως, ήταν κοινωνικό και όχι αποτέλεσμα συντηρητικής αγκύλωσης του Μαρτινέλη, ο οποίος εκφράζει την εποχή του και παίρνει ευθέως θέση. Η διαφορά, βεβαίως, έγκειται στο ότι προβάλλει τις απόψεις του προσκολλημένος σε ήθη που εκ των πραγμάτων έχουν ξεπεραστεί, έχοντας ως κανόνα την κοινωνική και οικογενειακή ζωή των χρόνων της Ελληνικής επανάστασης, επιμένοντας σε μορφές που η δομή της αστικής οικογένειας είχε ήδη απεμπολήσει σε μεγάλο βαθμό, χωρίς να σημαίνει αυτό ότι έχει παράλληλα απορρίψει την προσήλωσή της στον θεσμό της οικογένειας, την πατρίδα και τη θρησκεία, τα οποία εντέλει προασπίζει ο ποιητής⁴.

---

⁴ Διατηρήσαμε την ορθογραφία και τη στίξη της εποχής, διορθώνοντας μόνο τα λίγα λάθη απροσεξίας. Μια συνολική έκδοση των ευρισκομένων του ποιητή, την οποία έχουμε κατά νου, θα καθορίσει τον τρόπο έκδοσης, αφού θα συμπεριληφθούν τόσο τα εκδεδομένα όσο και τα ανέκδοτα έργα του, που σιγά σιγά φέρνουμε στο φως.

I.
Εἰς τὸ Σημεῖο τοῦ Σταυροῦ
Ὕμνος

*Εἰς τὴν Ἱερὰ Σύνοδο ποῦ ἀντιπροσωπεύει
τὴν μαρτυροσφόδιστη Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος
τὸν ἱερὸν τοῦτον Ὕμνο ἀφιερώνει
Γ. Μ.*

1

Ἐς τὴν ὑψηλὴν παράδεισον
πετώντας μὲ τὸ πνεῦμα,
ἔς τὸ χέρι τοῦ Θεάνθρωπου
νὰ λάμπης Σὲ θωρῶ
καὶ μαγεμένος, ἔκθαμβος
ἀπ' τοῦ φωτὸς τὸ ρεῦμα
ποῦ πλημμυρίζει ἐπάνω σου,
Σταυρέ, Σὲ ὑμνολογῶ.

2

Εἶθε κ' ἐγώ, γιὰ θαῦμα σου,
χαροποιὸ Σημεῖο,
τὴν ἔμπνευστη νὰ λάβαινα
φωνὴ τοῦ Ψαλμωδοῦ,
ὥστε νὰ γίνῃ τ' ἄσμα μου
τῆς δόξας σου μνημεῖο
κί' ἀντισταθῇ περήφανο
ἔς τὰ βέλη τοῦ καιροῦ ⁵.

3

Ἐντροπιασμένος κί' ἄτιμος
κί' ἀκόμ' ἀφορεσμένος
ἦσουν ὁλοῦθε· κ' ἔτρεμε
ὁ κόσμος νὰ Σὲ ἰδῇ,
ποῦ νὰ γροικᾷ ἐπάνω σου
ἦτο συνειθισμένος
τὸ βλάσφημο ξεψύχισμα
τοῦ κλέφτη, τοῦ ληστῆ.

4

Ἀλλ' ὅτε ὁ Παντοδύναμος,
τὸν ἄνθρωπο νὰ σώσῃ,
ἔκατέβη ἐδῶ ἔς τὴν γύμνωσι
τοῦ κόσμου τοῦ φθαρτοῦ,
ἐκαταδέχθη ἐπάνω σου
τὰ μέλη του ν' ἀπλώσῃ,
κ' ἐκεῖθε τὴν ἀγάπῃ του
νὰ δείξῃ τοῦ θνητοῦ.

---

⁵ Στὴ 2ῃ στροφῇ, με τὴν ἐπὶ κλήση στὸν Ψαλμωδὸ (μᾶλλον τὸν Ρωμανὸ τὸν Μελωδὸ) ἀντὶ στὴ Μούσα, θὰ ἐπισημάνουμε τὴ φιλοδοξία τοῦ Μαρτινέλη γιὰ ποιητικὴ ἀναγνώριση καὶ υστεροφημία. Παρόμοια κοσμικοῦ χαρακτήρα παρεμβολὴ ἐντοπίζεται στὴν 11ῃ στρ., προβολὴ τοῦ ἔργου του, ὡς μελωδοῦ, ἀνοικτεῖα σὲ θρησκευτικοὺς ὕμνους. Τὸ θαῦμα ὡς χαρακτηριστικὸ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἀποδεκτὸ ἀπὸ τὸν θρησκευόμενον ποιητὴ. Ὡστόσο, στὸν Ὕμνο τοῦ Μαρτινέλη ἡ προοπτικὴ εἶναι ἱστοριοκρατικὴ καὶ ἡ διάσταση πολιτικὴ, χωρὶς θεολογικὸ βάθος, πράγμα ποὺ παραπέμπει στὴ δυτικοτραφῆ κερκυραϊκὴ παραγωγὴ. Στὸν *Κώδωνα* ὁ Ἰωάννης Πολυλάς, καὶ δευτερευόντως ὁ Στ. Χρυσομάλλης, ὁρμῶνται ἀπὸ ἐθνικὴ καὶ πολιτικὴ στοχοθεσία, ὅταν καταφέρονται ἐναντίον τῆς προπαγάνδας τῶν Ἰησουιτῶν, γι' αὐτὸ καὶ στὸν *Καθρέπτη*, τὴν ἀντίπαλῃ σατιρικῇ εφημερίδᾳ, ὁ Πολυλάς διακωμωδεῖται γιὰ τὶς δῆθεν θρησκευτικὲς τοῦ ἐπιδόσεις. Λίγο προ-

5

Κ' ἐπάνω σου τὸ τέκνο της
θωρῶντας ἡ Μαρία,
μ' αὐτὴ τὴν ὑπεράνθρωπη
ἀγάπη μητρική ⁶,
γονατιστὴ Σ' ἀγκάλιαζε
καὶ σοῦδινε θυσία,
τοῦ πόνου της τὰ δάκρυα,
τ' ὀλότρεμο φιλί.

6

Ἐν τὸ αἷμα του Σ' ἀπόπλυνε,
καὶ με τὸν θάνατό του
ὁ Λυτρωτὴς ἐξάλειψε
τὴν ἐντροπὴ σου ἐδῶ,
καὶ με τὴν θείαν ἀνάστασι
Σ' ἔδειξε σύντροφό του
ἔς τὴν νίκη, ποῦ προσέγγισε
τὴν γῆ ἔς τὸν οὐρανό.

7

Καὶ Σ' ὕμνησαν οἱ ἄγγελοι
τὴν ὥρα ποῦ σκουμμένοι
τὸν Βασιλεῖά τους εἶδαν
ἔς τὸν ἄδη νικητή,
κί' ἀντάμα Σ' ἐχαιρέτησε
ἡ Πλάσι τρομασμένη,
π' ὀλόθαμπη ἔς τὸ διάβα του
εἶδε τὸν Λυτρωτή.

8

Πόσοι γενναῖοι, τὴν δόξα σου
θερμὰ κοινολογῶντας,
διωγμοὺς ἐπεριφρόνησαν
καὶ βάσανα φρικτὰ,
καὶ τοῦ Σωτῆρα τ' ὄνομα
ἔς τοὺς πόνους εὐλογῶντας,
τὸν θάνατον ἀπάντησαν
μὲ οὐρανικὴ χαρά!

9

Καὶ τὴν μαρτυροστόλιστη
ἀληθινὴ Ἐκκλησία
ὅταν με θάρρος ἔκτισαν
οἱ πρῶτοι χριστιανοί,
Σ' ὑψώσανε ἔς τὴν Τράπεζα
τοῦ Δείπνου τὴν ἀγία,
ἐκεῖ ποῦ ἔς τὸν Ἀθάνατο
προσφεύγουν οἱ θνητοί.

10

Αὐτοῦ, ἱερεῖς κί' ἀκόλουθοι,
μὲ πίστι καὶ μ' ἐλπίδα,
καθημερνῶς ὀλόσκυφοι
ἔς τὸ ὕψος τοῦ Θεοῦ,
«Χαῖρε, σοῦ λένε, ἀνίκητη
ἀμαρτωλῶν ἀσπίδα,
ποῦ ἐλεύθερον μᾶς ἀνοιξες
τὸν δρόμο τ' οὐρανοῦ.»

γενέστερα, λόγιοι ἄνδρες, ὅπως ο ὑπότης Γεώργιος Μαρκοράς, πατέρας του ποιητή, καὶ ο βαρόνος Ανδρέας Θεοτόκης τάσσονται υπέρ της Ορθόδοξης Εκκλησίας (βλ. Α. Βροκίνη, *Βιογραφικά Σχεδάρια*, τ. Β', σ. 414, καὶ ιδιαιτέρως 419-421, καθὼς καὶ 424). Στη θρησκευτικὴ σκηνὴ τῆς Κέρκυρας θέση ἔχει καὶ ο καθολικὸς Κερκυραῖος Σπυρίδων Δε Βιάζης, ποὺ γιὰ λόγους θρησκευτικoὺς ἀναγκάστηκε νὰ εγκατασταθεῖ στὴ Ζάκυνθο. Αναφερθῆκαμε, ἐνδεικτικὰ, στοὺς ἀνωτέρω, γιὰ νὰ φανεῖ ὁ ἐνδοκερκυραϊκὸς μετεωρισμὸς ἀνάμεσα στὴ σκέψη Δύσης – Ανατολῆς καὶ οἱ τελοῦμενες συγκλίσεις, ὅσο προσεγγίζεται ἀφομοιωτικὰ ἡ Επτάνησος ἀπὸ τὸ ἐθνικὸ κέντρο.

⁶ Ἡ ἐπίταξη τοῦ ἐπιθέτου (*ἀγάπη μητρική*) παραπέμπει στὸν Κάλβο, ποὺ ἴσως γινώριζε τὸ ἔργο τοῦ ο Μαρτινέλης.

11

Ὡ μάρτυρες κι' ἀπόστολοι
τοῦ ἀληθινοῦ Μεσ[σ]ία,
ἀκοῦστε σεῖς τὸν ὕμνο μου
ῥηλὰ 'ς τὸν οὐρανό ·
ἀκολουθήστε μ' ἔξοχη
χαρὰ τὴν ἀρμονία,
κι' ὅς ἐνωθοῦν οἱ ἄγγελοι
νὰ ψάλλουν εἰς χορό.

12

Ἀφότου ἐδῶ ταῖς δάφναις σας
ἀφήσετε σπαρμέναις,
καὶ 'ς τὸν Σταυρὸν ἐκλίνετε
τοὺς δυνατοὺς τῆς γῆς,
μ' Ἐκεῖνον προστατεύοντε
τὸ κάλλος αἱ παρθέναις,
τὴν πίστιν οἱ πρεσβύτεροι,
τὸ στέμμα οἱ βασιλεῖς.

13

Ποιὸς χριστιανὸς φιλόθρησκος
ἔργο ποτέ του ἀρχίζει,
ἢ 'ς τὸ τραπέζι γεύεται
τὸν ἄρτο τοῦ Θεοῦ,
'ς τὴν κλίνη πέφτει, ἀσκόνεται,
βγαίνει, ξαναγυρίζει,
ἂν τὸ σημεῖο προτιήτερα
δὲν κάμῃ τοῦ Σταυροῦ ⁷;

14

Ὅταν ἡ μάνα ὀλότρεμη
τὸ τρυφερό βαστάει,
τῆς συμφορᾶς φοβούμενη
τὴν ὥρα τὴν κρυφή,
μὲ τοῦ Σταυροῦ τὴν δύναμι
θαρρεῖ πῶς τὸ φυλάει,
καὶ τὸ σκληρὸ προαίσθημα
νὰ διώξῃ προσπαθεῖ.

15

Ὁ ναύτης, ὅτε ἡ θάλασσα
λυσσάει νὰ τὸν βοθίση,
τὰ στήθη του σταυρόνοντας
τὸ θάρρος ἀποκτᾷ ·
καὶ νικητὴς προβαίνοντας,
ἅμα τὴν γῆ πατήση,
νὰ πῇ τὸ θαῶμα βιάζεται
'ς τὰ πλήθη ποῦ ἀπαντᾷ ⁸.

16

Τοῦ κάκου κι' ὁ ψευδόσοφος
τὸν θρησκο περγελαί ⁹,
κι' ὅσα δὲν εἶν' ἀνθρώπινα
τ' ἀρνεῖται τολμηρὸς ·
ἅμα τὸν εὖρη κίνδυνος
καταφυγὴ ζητᾷ
καὶ 'ς τὸ σημεῖο τ' ἀνίκητο
προστρέχει ταπεινός.

⁷ Ο Μαρτινέλης εξετάζει τις πολλαπλές εμφανίσεις του Σταυροῦ στους Χριστιανούς, είτε στην ιστορική διαδρομή του ιεροῦ συμβόλου και τη σημασία του στην πράξη, είτε στο κοινωνικό είτε και στο προσωπικό πεδίο.

⁸ Εἶναι ευρηματικές πολλές ἀπὸ τις συμβολικὲς χρήσεις τοῦ Σταυροῦ. Για παράδειγμα, τὸ σταυρῶμα τῶν χειρῶν ὡς ἐνέργεια τοῦ καθημερινοῦ βίου, ἀποτρεπτικὴ τοῦ κακοῦ, ποὺ μας παραπέμπει στὴ λαογραφία, ἐπιστημονικὸ μέγεθος υπολογίσιμο με ἐφαρμογὲς ἐθνικοῦ χαρακτήρα τὴν ἐποχὴ αὐτή. Στὰ ἔργα τοῦ ποιητῆ ὑπάρχει ἀφθονο λαογραφικὸ υλικό, δείγμα καὶ αὐτὸ τῆς γνώσης τῶν καθημερινῶν δεδομένων τοῦ καιροῦ τοῦ.

⁹ Οἱ ψευδόσοφοι μπορεῖ νὰ συνδεθοῦν με τοὺς ἀμφισβητιῆς ἐπιστήμονες ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀρχαιογνώστες, ποὺ ἐβλεπαν κριτικὰ τὸν χριστιανισμό καὶ ἐπικριτικὰ τοὺς λειτουργοὺς τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπειδὴ λείπουν γενικά ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Μαρτινέλη οἱ ἀναφορὲς στὴν ἀρχαιότητα, μπορεῖ νὰ υποστηριχθεῖ ὅτι

17

Έτσι ό Σταυρός τόν άνθρωπο,
ποῦ τήν ζωή διαβαίνει,
σώζει, καθώς ἀπόκρυφη
Θεοῦ παρηγοριά ·
καί τοῦ θανάτου σύμβολο,
᾽ς τήν θύρα περιμένει
καί λυπηρά ᾽ς τήν ὕστερη
τόν φέρνει κατοικιά.

18

Ὁρθιος ἐκεῖ, τὸ χῶμα του
παντοτεινὰ φυλάει,
᾽ς τὸν ὁδοιπόρο δείχνοντας
τὸ μάταιο τῆς ζωῆς,
καί μυστικά ἐνθυμίζοντας
᾽ς ὅποιον μυρολογάει,
ὅτ' ἡ ψυχὴ δέν ἔμεινε
᾽ς τήν σκοτεινιά τῆς γῆς.

19

Χαῖρ', ἐπουράνιο τρόπαιο,
μυστήριό τῆς Προνοίας,
χαῖρε τῆς γῆς ἀνάστασι,
θαυμάτων θησαυρέ.
Σὺ ᾽ς τοὺς θνητοὺς ὑπόσχεσαι
ζωὴν ἀθανασίας,
Σὺ τὸν Χριστὸ ἑφάνερωσες,
πολύμνητε Σταυρέ.

20

Καθώς, εἰς τ' ἅγια χώματα
τοῦ Γολγοθᾶ στημένος,
τρανὸ ᾽ς τὸν κόσμον ἔδειξες
τῆς ἀληθείας τὸ φῶς,
ἔτσι ᾽ς τὰ νέφη ὀλόφωτος,
γιὰ θαῦμα τυπωμένος,
τοῦ Κωνσταντίνου ἐστάθηκες
προστάτης κι' ὁδηγός.

την υποτάσσει στον χριστιανισμό. Δεν πρέπει να μας διαφεύγει ότι ο ελληνοχριστιανικός πολιτισμός που κρυσταλλώθηκε την ίδια εποχή, υποτάσσει διακριτικά την αρχαιότητα στην Εκκλησία, καθώς και ότι οι αρχαῖοι αποτελούν ιδεολογική μερίδα ἄξια μελέτης, ὥστε να καταδειχθεῖ ὁ ακριβὴς ρόλος τῶν ὑπαρχόντων πνευματικῶν μεγεθῶν στην ιδεολογική αὐτή σύνθεση. Τὴν ἴδια ἐποχή, ὁ Αλ. Παπαδιαμάντης ἀντιμετωπίζει ἀρνητικά καὶ ἀπολογητικά τὸν Πλήθωνα στὴ *Γυφτοπούλα* του, ἐνῶ λίγα χρόνια ἀργότερα ὁ Κ. Παλαμᾶς θεωρεῖ ἰσότημα μᾶλλον τὶς δύο πλευρὲς στὸν *Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου*. Οἱ ψευδόσοφοι μπορεῖ, ἐπίσης, να καταταγοῦν στους δυτικίζοντες ἢ τους δυτικοτραφεῖς Ἑλλήνες, σὲ ἀντιπαράθεση πρὸς τοὺς φρονούντες τὰ τῆς καθ' ἡμᾶς Ανατολῆς, τοὺς προσκεῖμενους στὸ Πατριαρχεῖο. Ἀκόμη, κάτω ἀπὸ τὸ σχῆμα αὐτὸ μπορεῖ να διακρίνουμε τὴν ἀμφισβήτηση καὶ τὴν πνευματικὴ ἀνησυχία τοῦ κριτικοῦ λόγου (με γλώσσα τὴ δημοτικὴ –βλ. τὴν περίπτωση Ἐμμ. Ροῖδη) καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὸν μυστικισμό, ἀλλὰ καὶ τὴ μοιρολατρία τῆς Ανατολῆς. Με ἄλλα λόγια, εἶναι πασιφανὲς τὸ δίπολο, τὶς ἀντιθέσεις τοῦ ὁποῖου ὁ Μαρτινέλης ἐπιδιώκει να συγκεράσει, με προτίμηση πρὸς τὸ ἀνατολικὸ στοιχεῖο.

21

Κι' αὐτός, ποῦ δὲν Σ' ἐγνώριζε
κ' ἐταπεινώθη ἐμπρός σου,
ῥηλὰ 'ς τὸν θρόνο ἀνέβηκε
τοῦ ἀφανισμένου ἐχθροῦ,
καὶ λάρης σου γενόμενος,
ὅλα 'ς τὸ Λάβαρό σου
ὑπόταξε τὰ πέρατα
τοῦ κόσμου τοῦ γνωστοῦ.

22

Ἀλλὰ τὸ Ξόλο τ' ἄφθαρτο,
ποῦ τὸ Πανάγιο Σῶμα
εἶχε βασιτάξῃ κ' ἔπιε
τὸ Αἶμα τὸ Ἱερὸ,
κρυμμένο μὲς τὰ βάραθρα
τῆς γῆς ἔμεινε ἀκόμα,
δίχως ἀνθρώπου φίλημα
καὶ δάκρυ ζωντανό.

23

Ἄς ἔχῃ δόξ' ἀθάνατη
τῶν χριστιανῶν ἡ φίλη
ποῦ 'κεῖθε τὸ 'ξεσκέπασε,
'ς τὸν ὄρκο τῆς πιστῆς,
κι' ὀλόθερμα τ' ἀσπιάσθηκε
μ' εὐλογημένα χεῖλη,
τὴν χάρι του δεχόμενη
μὲς τὴν ἀγία ψυχῇ.

24

Τοῦ κάκου ξένος ἄρπαγας
'ς τὴν ἄθρησκη Περσία
τέτοιο νὰ πάρῃ ἐτόλμησε
δῶρο τῶν οὐρανῶν·
ἐκδικητῆς ὁ Ἡράκλειος,
'ς τὴν πόλιν τὴν ἀγία
μ' αἰώνια τὸ 'ξανάφερε
χαρὰ τῶν εὐσεβῶν.

25

Πόσαις φοραῖς ἡ μόνῃ σου
θαυματοργὴ Σημαῖα
τοὺς φοβεροὺς ἐσκόρπισε
τῶν χριστιανῶν ἐχθροὺς!
Ὡ πόσοι σκλάβοι ὀλόρφανοι,
γυμνοί, μ' ὀρμὴ γενναία,
γιὰ θαῦμα σου ἐξολόθρεψαν
τυράννους μισητοὺς!

26

Ὡ ναί! 'ς τὸν καθαρῶτατον
αἰθέρα τῆς Ἑλλάδος,
μεσουρανὶς ἐλεύθερο
τὸ φέγγος σου θωρῶ,
κι' ἀγγελικὰ τὸν ὕμνο σου
'ς τὰ τεῖχη τῆς Παλλάδος
ψυχαῖς μαρτύρων ἁπειραις
νὰ ψάλλουν ἀγροικῶ ¹⁰.

¹⁰ Ἡ ιδεολογικὴ τοποθέτηση τοῦ ποιητῆ εἶναι ἀποκαλυπτικὴ στους στίχους τῆς στροφῆς αὐτῆς. Το 1821, ὁρόσημο πολλαπλῶς ἐπανερχόμενο στὴν ποίησή του, ἀποτελεῖ ἐν προκειμένῳ τὸ φωτεινὸ ἐκεῖνο σημεῖο πού ὁ ἐλληνισμός, ἐνωμένος ἀρρηκτὰ, ταυτισμένος με τὸν χριστιανισμό, ξαναβρίσκει τὴ συνέχειά του. Προφανῶς, πρέπει νὰ ἀναζητήσουμε στὸ σημεῖο αὐτὸ ἐπιδράσεις ἀπὸ τὸν Σπυρίδωνα Ζαμπέλιο καὶ τὸν Κωνσταντῖνο Παπαρρηγόπουλο γιὰ τὴν ἀδιάπτωτη συνέχεια τοῦ ἐλληνισμοῦ, τὴν ἐμφαση στὸ γεγονός τῆς παλιγγενεσίας καὶ στὸν ρόλο τοῦ Βυζαντίου ὡς συνεκτικοῦ κρίκου ἀρχαιότητος καὶ νεότερης Ἑλλάδας. Τὸ ἴδιο ἐλληνοκεντρικὸ περιεχόμενο ἔχουν καὶ οἱ στρ. 38-40, πού προαναγγέλλουν καὶ επαγγέλλονται τὸν προο-

27

Ἔτσι θερμὰ Σ' ὑμνοῦσανε
τόσους αἰῶνες πρῶτα
οἱ σοφολόγοι κ' ἔμπνευστοι
προφήταις τοῦ Θεοῦ,
ποῦ φανερά Σ' ἐβλέπανε
μέ τῆς ψυχῆς τὰ φῶτα
κ' ἐλπίδα Σ' εἶχαν ἀσφαλτη
ἔς τὰ πάθη τοῦ λαοῦ.

28

Τὸ σχῆμα σου προτῆτερα,
ἔς τὴν κλίνη τοῦ θανάτου,
μᾶς εἶχε δείξει ὁ γέροντας
Ἰακώβ, ποῦ μυστικά
τὴν αὔρα σου αἰσθανόμενος
βαθυὰ ἔς τὰ σωθικά του,
εὐλόγησε τὸ γένος του
μέ χέρια σταυρωτά.

29

Ἐς τὴν θαυμαστή σου δύναμι
κί' ὁ Μωϋσῆς θαρρῶντας,
τὸν Ἀμαλῆκ τὸν ἄπιστο
ἑκατόστρεψε, καθὼς
ἄλλη φορὰ Σ' ἐχάραξε,
τὴν θάλασσα κτυπῶντας,
ὅπου πεζὸς ἐσώθηκε
ὁ δυστυχὴς λαός.

30

Ἐς τὴν παλαιὰ τὴν Αἴγυπτο,
μ' ἀσύγκριτη σοφία,
οἱ μάγοι καὶ μυθόπιστοι
Ἐμάντεψαν ἱερεῖς·
καὶ τῶν νεκρῶν ἐστόλιζες
τὰ ὀλόγλυφα μνημεῖα,
σὰν μυστικὸ προμήνημα
ἀθάνατης ζωῆς.

31

Ἀλλ' ἡ λαμπρὴ πρωτεύουσα
εἰδωλολάτρα Ῥώμη
ἀργὰ βωμοὺς ἀνύψωσε
ἔς τὸ τέκνο τοῦ Θεοῦ·
καὶ σὺ, ποῦ τὸ ἐπείμενες,
δὲν ἔκτισες ἀκόμη,
Ἱερουσαλὴμ ἀχάριστη,
τὰ τεῖχη τοῦ Ναοῦ.

32

Ἔτσι ἔς τὴν γῆ ἐπληρώθηκαν
οἱ λόγοι τοῦ Κυρίου.
Σὺ τώρα, κοσμοκράτορα
Σταυρέ, ποῦ ταῖς καρδιαῖς
κερδίζεις μέ τὴν ἄφραστη
τέρψι τοῦ Μυστηρίου,
φυλαῖς βαρβάρων φώτισε
γιὰ νὰ σωθοῦν κι' αὐταῖς.

33

Ἀκόμα, ναί, ἔς τὴν ἄπειρη
κατοικημένη σφαῖρα,
ἔθνη μωρὰ καὶ βάρβαρα,
ποῦ ἔς τὴν ἀμάθεια ζοῦν,
ἕως τώρα δὲν Σ' ἐγνώρισαν·
ὅμως θὰ φθάσῃ μέρα,
ποῦ ἔς ὅλη τὴν λαμπρότητα
τὸ φῶς σου θέλ' ἰδοῦν.

34

Κ' ἐκεῖνος ὁ πολύπαθος
λαός, ποῦ πάντα ξένος,
δίχως πατρίδα, σέρνεται
ὅπου κι' ἂν πάῃ νὰ ζῇ,
ὅταν ἐμπρὸς σου ὀλόψυχα
πέσῃ μετανοιωμένος,
εἰς τοῦ Θεοῦ τὸ ἔλεος
θέλει κι' αὐτὸς σωθῇ¹¹.

ρισμὸ της στη διεθνή σκηνή, σχετιζόμενον με τη γεωγραφικὴ καὶ πολιτιστικὴ θέση της, καὶ τη διττὴ, τὴ δυτικὴ καὶ τὴν ανατολική, φυσιογνωμία της.

¹¹ Αναφέρεται στους Εβραίους, παροικία των οποίων υπήρχε ακμαία στην Κέρκυρα μέχρι τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο.

35

Πλήν, 'ς τὸ πιστό σου πλήρωμα
σβύσε τὰ ὀλέθρια μίση
καὶ 'ς τὴν ἀγάπη ὁδήγησε
τοὺς ἀρχηγοὺς ὁμοῦ.
Σκῆπτρο φθαρτὸ 'ς τὸ χέρι του
μὴ συγχωρῆς νὰ κλείσῃ
κάνεις, ἀλλ' ὅλους ἔνωσε
'ς τὸ σκῆπτρο τοῦ Χριστοῦ ¹².

36

Ὁ κόσμος τότε ὀλόκληρος,
ὥς οἰκογένεια μία,
ἀδελφικὰ χαρούμενος
μ' ἀγάπη θὰ ἐνωθῇ·
τότε, σεμνὴ 'ς τὸν δρόμο της,
ἡ ἀνθρώπινη σοφία
θὰ δυνηθῇ 'ς ἀνώτερα
μυστήρια νὰ ὑψωθῇ.

37

«Χαῖρε, θὰ ποῦν οἱ ἀπόγονοι,
Σταυρέ, καμάρι θεῖο,
ποῦ τοὺς θνητοὺς ἐξίσωσες
κι' ἀδέλφωσες, ἀφοῦ
εἰς τὸ ἠθικὸ κ' ἐνάρετο
τ' ἀνθρώπου μεγαλεῖο
ἐστήριξες τὸ χάρισμα
τοῦ νέου πολιτισμοῦ.»

38

Σὰν εἶδες τὴν Ἑλλάδα σου
μὲ πίστι νὰ Σ' ὑψώσῃ,
τὴν δύναμι τῆς ἔδωσες
ν' ἀδράξῃ λευθεριά.
Ὅμως τὸ φῶς σου ἐκρύφθηκε
προτοῦ νὰ συνενώσῃ
'ς τὸ μητρικὸ περίζωμα
καὶ τ' ἄλλα τῆς παιδιά ¹³.

39

Ὡ, πάλ' ἐκεῖν' ἡ λάμψι σου
κάμε'ς ἐμᾶς νὰ φθάσῃ
καὶ δέξου καὶ τὴν δέησι
ποῦ ἐγκάρδια ξεφωνῶ:
προτοῦ νεκρῇ 'ς τὸν ἴσκιο σου
ἡ σάρκα μου πλαγιάσῃ,
τρανὴ μιὰν ἄλλῃ νίκη σου
κάμε, Σταυρέ, νὰ ἰδῶ.

40

Ἀπ' ὅλα τῆς ταλαιπωρίας
πατρίδος μου τὰ μέρη,
ὅπου πατοῦν οἱ ἄπιστοι
τὰ τέκνα τοῦ Χριστοῦ,
κάμε νὰ φύγῃ γλίγωρα
τ' ἀφορεσμένο ἀστέρι
καὶ τὸ λαμπρὸ σου Λάβαρο
ν' ἀνυψωθῇ παντοῦ.

¹² Ἡ ὅλη στροφή προμηνύει ἕναν πρόωμο οἰκουμενισμό με τὴν ἐνωση τῶν Ἐκκλησιῶν. Ὁ 5^{ος} στ. εἶναι υπονομευτικὸς τῆς αλαζονικῆς προβολῆς τοῦ παπικοῦ πρωτείου. Ἡ απαξιωτικὴ ἀναφορά ἡ μνεῖα στους ξένους, στὴν ομόθηρσκη Δύση, εἶναι συνήθης στους ποιητῆς τῆς ἐποχῆς. Πρβλ. Κ. Παλαμά, «Ἡ κόρη τῆς Λήμνου»: «Για μας ἀργά κι' ἀνώφελα θρηνηλογάς, ὦ Δύσι».

¹³ Ἡ στροφή παραπέμπει στο αλυτρωτικὸ ζήτημα, οἱ δε στρ. 39-40 στὴν ἐθνικὴ ἀποκατάσταση καὶ τὴ Μ. Ἰδέα. Ἐπίσης, στὴν 38η στρ. προβάλλεται τὸ ἀλληλένδετο νεότερου ἐλληνισμοῦ καὶ χριστιανισμοῦ.

II.
Ἡ Πρόοδος - Σάτυρα

Εἰς ἐποχὴ θεότυφλη,
ποῦ ἔμεῖς οἱ νέοι φιλόσοφοι
συχνὰ τὴν λέμε βάρβαρη,
ὅταν ἀκόμα ἡ δούσυχῃ
Ἑλλάς ἦτο περήφανη 5
κι' ὁ γαλανὸς αἰθέρας τῆς
ἀπὸ μπαροῦτι ἐμύριζε,
'συνεῖθιζαν αἱ ἀρχόντισσας,
ἀπὸ τὴν κουταμάρα τοὺς
καὶ τὴ χοντρή βλακεία τοὺς, 10
(φαντάσου τί 'συνεῖθιζαν!)
νὰ παίζουν μετὰ τὰ τέκνα τοὺς,
τὰ βρέφη νὰ βυζαίνουνε
κι' αὐταῖς νὰ τ' ἀνατρέφουνε,
νὰ κυβερνοῦν τὸ σπίτι τοὺς, 15
νὰ οἰκονομοῦν τὸν ἄνδρα τοὺς,
νὰ γνέθουν ἢ νὰ κλώθουνε,
νὰ ράφτουνε τ' ἀσπρόρρουχα,
νὰ βλέπουν τὸ μαγεῖρεμα,
τοὺς δούλους νὰ προσέχουνε, 20
ἀπλὰ πολὺ νὰ ντύνονται,
παντοῦ νὰ συγυρίζουνε,
καὶ τέτοια καὶ χειρότερα!
κι' ἂν κάποτε τ' ἀπόγευμα
λίγος καιρὸς τοὺς ἔμενε 25
γιὰ ν'ᾄβγουν εἰς περίπατο
ἀντάμα μετὰ τὸν ἄνδρα τοὺς,
πολὺ συχνὰ ἐβαρύνοντανε,
'ς τὸ σπίτι τοὺς ἐγύριζαν
καὶ σὰν ταῖς κότταις ἔπεφταν 30
εἰς τὸ κρεβάτι γλίγωρα
μετὰ πόθο νὰ ξυπνήσουνε
κάθε πρωτὶ τὸ χάραμα,
καὶ πάλι ν' ἀρχινήσουνε

τὴν ἄχαρη ἐργασία τους ¹⁴ .	35
Ἄ τί ζωὴ μονότονη καὶ ταπεινὴ κι' ἀνόητη!	
Κι' ὅμως ἦταν χαρούμεναις κ' εἶχαν ὑγεία περίφημη.	
Μόν' ἡ ἐποχὴ δὲν ἄφινε	40
ν' ἀνοίξουνε τὰ μάτια τους καὶ νοιώσουν τὸ συμφέρο τους ·	
καὶ τόσο ταῖς ἐκούτιαινε, ὥστε νὰ ζοῦν κατὰμοναις	
σὰν σκλάβαις εἰς τὸ σπίτι τους.	45
Ἵς αὐτὰ τὰ κουτογύναικα τὸ σπὶτ' ἦτο παράδεισος!	
Πλὴν τώρα ποῦ ἐδεχθήκαμε κ' ἐμεῖς τὰ ξένα ἔθιμα,	
τώρα ποῦ μᾶς 'πλημμύρισαν	50
μὲ τ' οὐρανοῦ τὸ θέλημα Πολιτισμὸς καὶ Πρόδος ¹⁵	
κ' αἱ λυγεραῖς κυράδες μας ἀνοίξανε τὰ μάτια τους	
κ' ἐνοιώσανε τί ἔπρεπε	55
νὰ ἦναι καὶ τί ἦτανε, ἀμέσως ἀρνηθήκανε	
τὰ παλαιὰ συστήματα ¹⁶ .	
Καλοῦν ταῖς πρώταις ράφτισσας, νὰ μάθουν πῶς νὰ κάμουνε	60
γιά νὰ φανοῦν εὐάρεσταις, μὲ τὸν σκοπὸ ν' ἀρέσουνε,	

¹⁴ Ο Μαρτινέλης, θιασώτης της παράδοσης, έχει επηρεαστεί από τους Ριζοσπάστες. Τον ανησυχεί ο άκρατος εξευρωπαϊσμός. Ωστόσο, το πρόβλημα της καλπάζουσας χειραφέτησης ανησύχησε και τη Δεντρινού, παρότι η αστική της συνείδηση και το νεωτεριστικό πνεύμα της διαφέρουν από τη λογική του Μαρτινέλη.

¹⁵ Οι δύο λέξεις με κεφαλαίο αρκτικό και υπογραμμισμένες.

¹⁶ Οι λυγρές, δηλαδή οι κουνιστές, κυράδες. Ο ποιητής παρουσιάζει έπειτα από τις σοβαρές δέσποινες το αντίθετό τους, τις σύγχρονες γυναίκες, δίνοντας με τον τρόπο αυτόν τις δύο διαφορετικές ποιότητες ήθους και ζωής προς σύγκριση.

ν' ἀρέσουνε, ν' ἀρέσουνε...	
Ὡ τί χαρά, τί εὐτόχημα	
γιά 'μᾶς, καὶ τί εὐχαρίστησι!	65
Ἐμπρὸς εἰς τὸν καθρέφτη τους	
στέκουν ἡμέρα ὁλόκληρη	
καὶ βάφουνε τὴν κόμη τους	
τὰ φρύδια καὶ τὰ βλέφαρα,	70
τὸ πρόσωπο πονδρίζουνε,	
ἔς τὰ χεῖλη βάζουν κόκκινο	
κι' ὁλόκληραις ἀλείφονται	
μὲ μυρωδιαὶς ὀξύταταις	
ποῦ φέρνουν πονοκέφαλο.	
Καὶ τὸ κορμὶ [.....] ¹⁷	75
τόσο καλὰ, ποῦ γίνονται	
ἀλήθεια θελκτικώταταις	
ὥσάν οὐράνια πλάσματα.	
Γεμίζουν τὰ φορέματα	
ἀπὸ βαμβάκια, σφίγγουνε	80
τὴν μέση μὲ στηθόδεσμο	
τόσο πολὺ, ποῦ βήχουνε	
καὶ μόλις ἀναπνέουνε,	
εἰς τὰ μεριά καὶ ἴσως τους	
βάζουν παραγεμίσματα ·	85
καὶ τέτοιαις παρουσιάζονται	
τόσο ἔς ἐμᾶς εὐάρεσταίς,	
κομψαῖς καὶ πολυθέλητταις,	
ποῦ ἐγκάρδια ταῖς λατρεύουμε	
καὶ τὸ μυαλό μας χάνουμε ¹⁸ .	90
Εὐλογημένη Πρόδος,	
πόσα καλὰ μᾶς ἔφερες!	
Αἱ σημεριναῖς γυναῖκες μας,	
μὲ πόθο ἐνασχολούμεναις	
εἰς ἄλλα πλεῖο ὑψηλότερα,	95
τὸ σπίτι τους βαραίνονται,	

¹⁷ Λεῖπει λέξη, πράγμα ὃχι σπάνιο στα ανέκδοτα κείμενα του Μαρτινέλη. Ὅσα ἔργα του δεν ἐκδόθηκαν παρουσιάζουν διαφορὲς μικροελλείψεις.

¹⁸ Οἱ περιγραφές του αποτυπώνουν ἐνδυματολογικὲς συνήθειες καὶ νοοτροπίες τῆς ἐποχῆς.

τὰ βρέφη τοὺς ἀφίνουνε 'ς τὴν παραμὰνα, βγαίνουνε καὶ μ' ἄλλαις φίλαις τρέχουνε 'ς ὅλα τὰ καταστήματα ·	100
διαλένε κι' ἀγοράζουνε ὅσα ποθεῖ τὸ κέφι τοὺς, προστάζουνε τὸν ἔμπορο νὰ στείλῃ τὸν ἀτέλειωτο λογαριασμὸ 'ς τὸν ἄνδρα τοὺς,	105
καὶ τοῦτος, ποῦ ἐσυνείθισε ἀπὸ καιρὸ νὰ ὑπόκειται, πάντα πλερόνει ὁ δύστυχος. Ἀλλ' ἄς φερθῇ κι' ἀλλιῶτικα κι' ἄς κάμῃ παρατήρηση,	110
ἂν τοῦ συμφέρῃ ὁ πόλεμος! Ἄμ' ἀπαντήσῃ ἀντίστασι, αὐτὴ τοῦ φεύγει πάραυτα, ζητᾷ κι' ἀποζημίωσι · γιατ' ἡ γυναῖκα σήμερα	115
μὲ θάρρος καὶ μὲ δύναμι φυλάει τὴν ἀξιοπρέπεια καὶ τὴν φιλοτιμία της. Ἦ καθεμιὰ δὲν σκέπτεται παρὰ χοροὺς καὶ θέατρα,	120
τὸν νέο συρμό, περίπατους, γιορταῖς καὶ τὰ παρόμοια. Εἰς τὸν χορὸ πηγαίνοντας, σέρνει μαζί τὸν ἄνδρα της, νὰ σκεπασθῇ 'ς τὸν ἵσκιό του.	125
Πρῶτα λιγάκι κάθεται εἰς τοὺς πολλοὺς ἀνάμεσα, γιὰ νὰ φανοῦν τὰ κάλλη της, τὰ ρόδινα τὰ στήθη της, λακταριστὰ, μισόγυμνα,	130
καὶ τὰ λαμπρὰ στολίδια της, μ' ἐλπίδα νὰ κηρύξουνε κ' ἐφημερίδαις αὔριο ποῦ τοῦ χοροῦ ἡ βασιλίσσα ἦτον αὐτή. Μετέπειτα	135

χορεύει πάντ' ἀκούραστη πηδᾷ τῇ νύκτα ὀλόκληρη, καὶ τέλος, κατακόκκινη, τρέχει, ξυπνᾷ τὸν ἄνδρα της, ποῦ κάπου ἀποκοιμήθηκε,	140
καὶ σπίτι της γυρίζοντας, σέρνετ' εὐθὺς κατάκοπη ᾿ς τὴν κλίνη σὰν λειπόθυμη. Κι' αὔριο ἢ κυρὰ σηκώνεται μόνο τ' ἀπομεσήμερο,	145
πέρνει τὸ μυθιστόρημα σὰν ἀκριβὴ διασκέδαση, καὶ ᾿ς ἄλλον κόσμο ὑφόνεται. Καὶ τὰ κοράσια, βλέποντας τῆς μάνας τὸ παράδειγμα,	150
τ' ἀκολουθοῦν ἀξιόλογα ¹⁹ · ὥστε μιὰ μέρα ἐλπίζουμε νὰ ὑπεραυξήσ' ἡ Πρόοδος. Ἔτσι κ' ἐμεῖς ἠθέλαμε νᾶναι ἢ γυναῖκα ἐλεύθερη,	155
νὰ φαίνεται ἄνδρογόναικο, πλὴν ὁμορφῇ σὰν ἄγγελος, χαριτωμένη κ' ἔξυπνη. Κ' εἶν' ὅλαις πολυγράμματαις, μιλοῦν γιὰ κάθε ζήτημα,	160
ἀκολουθοῦν τὴν σύγχρονη Πολιτική, καὶ κάποιαις ἄρθρα καλὰ συγγράφουνε, ἄλλαις καὶ στίχους κάνουνε καὶ τρίγυρα φημίζονται...	165
Δὲν φθάνει; τί περσότερο; Ὡστε ἢ γυναῖκα ἔφθασε εἰς ὕψος ἀξιοζήλευτο, ποῦ ἐμεῖς δὲν θὰ ἐπιστεῦαμε, καὶ δείχνεται ἱκανώτατη	170
νὰ λάβῃ τὸ δικαίωμα κι' αὐτὴ νὰ πολιτεύεται ·	

¹⁹ Βλ. Δεντρινού (2014, 103 κ.ε.).

καὶ τέλος εἶναι δίκαιο μαζί τους νὰ μοιράσουμε τὴν βαρετὴ ἐξουσία μας	175
καὶ νὰ λυθῇ τὸ ζήτημα ποῦ τόσο μᾶς ἐνόχλησε. Ἄς ψηφισθοῦν ἐλεύθερα κι' ἄς γίνουν ὅ,τι θέλουνε, ἄρκει νὰ μᾶς ἀρέσουνε	180
καὶ νᾶναι πάντα ὁμορφαις, κομφαῖς καὶ γενναιόκαρδαις. Εὐλογημένη Πρόοδος, μὴ σταματᾷς τὸν δρόμο σου. Ἄν λείψῃς σὺ, χανόμεθα ·	185
᾿ς τὰ παλαιὰ συστήματα οἱ δυστυχεῖς θὰ φθάσουμε καὶ θὰ κακοπεράσουμε!	

Βιβλιογραφία

- Δεντρινού, Ειρήνη Α. (2014). *Τα Διηγήματα* (επιμ. Θ. Πυλαρινός). Αθήνα: Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη.
- Παλαμάς, Κωστής (2016). *Τα Σατιρικά Γυμνάσματα* (επιμ. Μιχάλης Μερακλής). Αθήνα: Ίδρυμα Κωστή Παλαμά.
- Πυλαρινός, Θ. (2001). Γλωσσικές διαφορές και διαμόρφωση νέων τάσεων στα Επτάνησα στο τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα (Η περίπτωση του κερκυραίου ποιητή Γεωργίου Μαρτινέλη, 1836-1896). *Τεκμήριο*, 3: 213-238.
- Πυλαρινός, Θ. (2004). Από την απόκλιση στον αποκλεισμό: Οι ποικίλες ενδοεπτανησιακές προσλήψεις της σολωμικής ιδέας και η αρνητική αντιμετώπισή τους από τους κερκυραίους θεματοφύλακες της. Στο *Μνήμη Αλκη Αγγέλου. Τα Άφθονα Σχήματα του Παρελθόντος. Ζητήσεις της Πολιτισμικής Ιστορίας και της Θεωρίας της Λογοτεχνίας. Πρακτικά Ι' Επιστημονικής Συνάντησης*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη: University Studio Press: 111-126.
- Πυλαρινός, Θ. (2016). Ανέκδοτα έργα του Γεωργίου Μαρτινέλη: Η έκδοση των «Ευαγγελικών» και η πιστή επανέκδοση του «Πανηγυριού». *Κεφαλληνιακά Χρονικά*, 17: 133-188.
- Σταύρου, Ηλία (2009). *Τα Ευρισκόμενα* (επιμ. Θ. Πυλαρινός). Κέρκυρα: Εταιρεία Κερκυραϊκών Σπουδών.